

Карпатський Край

Історико-краєзнавчий журнал

Січень-червень, 1998

№ 1—2 (118)

Річник 8-й

Видається за сприяння:

Ужгородського науково-освітнього товариства ім. Августина Волошина; Державного архіву Закарпатської області; Закарпатської обласної організації Спілки письменників України; Закарпатського крайового осередку Асоціації українських письменників; Закарпатської Спілки художників України; Закарпатського крайового осередку Спілки композиторів України

Ресстраційне свідоцтво Міністерства інформації України
серія 3т, № 141

Головний редактор

Василь КУХТА,

член Спілки письменників України
та Асоціації українських письменників

Редакційна колегія:

Василь ГУСТІ, відповідальний секретар обласної організації СПУ; Йосип ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ, доктор філологічних наук; Омелян ДОВГАНІЧ, доктор історичних наук; Іван ЖЕГУЦ, доктор філософії (Німеччина); Михайло ДЕЛЕГАН, директор ДАЗО; Дмитро КЕШЕЛЯ, голова крайового осередку АУП; Олег МАЗУРОК, доктор історичних наук; Володимир МИКИТА, голова Закарпатської СХУ, народний художник України, член-кореспондент Національної академії мистецтв України; Олекса МИШАНИЧ, доктор філологічних наук, член-кореспондент Національної академії наук України; Іван ПОП, доктор історичних наук (Чехія); Василь ПОП, голова обласної організації СПУ, кандидат філологічних наук; Іван СЕНЬКО, кандидат філологічних наук; Віктор ТЕЛИЧКО, голова крайового осередку СКУ.

Адреса редакції:

294000, Україна, м. Ужгород,
пр. Свободи, 42, тел. 3-60-91

Підписано до друку 20.05.98.

Формат 60х84/8. Різографічний друк.
28,0 ум.-друк. арк. Тираж 5 тис. прим.

Зам. № 1. НОТ ім. А. Волошина

Автори несуть повну відповідальність за точність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та ін.

Ніхто не має права зобов'язати опублікувати відхилений редакцією матеріал, якщо інше не передбачене законом.

Позиція автора може не співпадати з позицією редакції.

Редакція не рецензує дописи читачів, не веде з ними листування.

Художнє оформлення номера Петра Петкі.
Наукові редактори: Микола ЗИМОМРЯ, доктор філологічних наук; Іван ТУРЯНИН, доктор біологічних наук.

Технічний редактор Оксана ДУДАШ

Коректор Лідія ВАРОДІ

Індекс 61169.

© «Карпатський край», 1998

ЗМІСТ

Михайло ГАНИЧ, Оксана ГАНИЧ. Світоч медицини Закарпаття — 2; Тетяна ЧУМАК. Будитель нашого сумління — 4; Іван СЕНЬКО. Історія в бувальщинах — 8; Микола КУШНІРЕНКО. Горінчово на початку 1930-х рр. — 11; Василь ПАЛЬОК. «Не злякають нас ні пута, ні ярмо...» — 16; Павло БАБЕЦЬ. Крізь сальви надій і зради — 20; Марія КУХТА. Еміграція в Чехословаччині (1918—1945 рр.) та її внесок у скарбницю культури Закарпаття — 29; Ігор ЛІХТЕЙ. Дослідження з історії слов'янських взаємин — 31; Омелян ДОВГАНІЧ. Відкриті судові процеси над керівниками політичних партій А. Бродієм і С. Фенциком... — 32; Йосип ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ. Генеза верховинських закарпатських говорів — 38; Іван ХЛАНТА. Поет з Мараморощини — 47; Микола ГРИЦАК. Латинсько-український словник номенклатури грибів говорів Закарпаття на загальноукраїнському тлі (за редакцією професора Й. Дзєндзелівського) — 50; Андрій АЛМАШІЙ. Золоте правило моралі — 56; Ольга ХИМИНЕЦЬ. Приватне життя... — 58; Ольга ПЛАХОТНИК. Гуманістичні тенденції в розвитку геоекологічних досліджень — 61; Мирослава ЛЕНДЬЕЛ. Досвід самоорганізації української етнічної групи в США — 64; Марія КУХТА. Використання досвіду педагогічної преси 20—30-х рр. у період становлення та розбудови української незалежної держави — 72; Орест КЛИМПУШ. Мої спогади про батька — 76; Василь КУХТА. Хай родить земля лідерів — 78; Петро УГЛЯРЕНКО. Через гріх і покаяння — 79; Шарль П'єр БОДЛЕР. Тринадцять віршів (переклад Володимира Державина, публікатор Іван Жегуц) — 82; Василь КУХТА. Іван Хланта — лауреат премії імені Володимира Антоновича — 87; Ярослава РАК. Корифей музичного Закарпаття — 89; Олекса ПРИХОДЬКО. Пробудилась Русь... — 91; Богдан ЖАПЛИНСЬКИЙ. Хоткевич, Хоткевичева і Хоткевичівна — 95; Василь ГАНГУР. Творча робітня — 96.

Історико-краєзнавчий журнал «Карпатський край»

Видання, виготовлення книг, брошур, журналів, буклетів, календарів, учнівських зошитів, бланкової продукції на власній видавничій базі

ТЕРМІНОВИЙ ДРУК!

294000, Ужгород,
проспект Свободи, 42
тел. (03122) 2-07-45

раїнської держави» (Торонто, 1965): «Степан Росоха був повноцінною людиною, тому що його девізами були три речі, які є символами доброго християнина, доброго патріота і доброї вченої людини... Мав третім своїм символом книжку, журнал, писане слово, живе слово... Молодий гімназист захопився минувшиною до тої міри, що говорив: «Я можу бути гор-

дий тільки тоді, коли я свідомо знаю, з чого я можу бути гордий»*.

Без сумніву, рецензований біобібліографічний збірник «Праці російської, української, білоруської еміграції, видані в Чехословаччині в 1918—1945 рр.» приведе не одного дослідника в бібліотеки Праги і колишні спецфонди Ужгорода. Використання наукового досвіду

емігрантів, що творили на високому європейському рівні, допоможе сучасним науковцям не лише заповнити прогалини в історії й культурі рідного краю, але й по-новому, більш прискіпливо, поцінувати власні доробки.

* Стерчо Н. Прональне слово // Вільне слово. — 1986. — № 22—23. — С.5.

ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ВЗАЄМИН

V. Veber, Z. Sládek, M. Bubeniková, L. Harbulová. *Ruská a ukrajinská emigrace v ČSR v letech 1918—1945*. — Praha, Univerzita Karlova, 1996. — 130 s.

В. Вебер, З. Слідєк, М. Бубенікова, Л. Гарбульова. *Російська та українська еміграція в ЧСР в роках 1918—1945*. — Прага, Карлів університет, 1996. — 130 с.

В історії міжвоєнної української та російської еміграції Чехословаччині належить особливе місце. Завдяки зваженій і продуманій політиці уряду республіки, гуманному ставленню її громадськості були створені сприятливі умови для соціально-політичного та національно-культурного розвитку тисяч біженців та емігрантів з України, Росії. Саме ці питання і склали основу рецензованого видання чеських і словацьких учених.

У невеликій за об'ємом праці узагальнено значний фактичний матеріал, зібраний в архівах та бібліотеках. Автори використовують як емігрантську літературу міжвоєнного двадцятиліття, так і найновіші публікації з досліджуваної теми. Її розгляд починається розкриттям основних мотивів, організації, форм і методів «Російської акції допомоги». Йдеться про широкомасштабну програму матеріальної підтримки емігрантів із «пожовтнєвої» Росії (в т.ч. й з українських земель), започатковану чехословацьким урядом влітку 1921 року.

Водночас, як відзначається в роботі, значні грошові кошти, в розмірі 37 млн. крон, були зібрані для допомоги голодуючому населенню Росії. З них 10 млн. крон виділив уряд Чехословацької республіки (с.9). Після того як у середині 1922 р. поміч голодуючим з боку Чехословаччини було відхилено радянською владою, «Російська акція допомоги» мала єдину мету — підтримку еміграції. Приплив останньої дуже швидко перевищив початкові кількості передбачення та прогнози: в 1921 р. прибуло 6 тис. чоловік, 1923 — 23, 1924 — 20, 1925 — 25, 1932 — 10,5, 1936 — близько 9, 1939 — 8 тис. Щоправда, показники потребують уточнення: за деякими джерелами емігрантів було більше. Всього протягом 1921—1937 рр. російським та українським емігрантам в ЧСР з державних фондів було виділено 561 млн. крон (найбільше в 1922 і 1923 рр. — по 120 млн., найменше в 1934 — 2,95 млн.).

У книзі акцентується, що акція чехословацького уряду передбачала не тільки матеріальну підмогу для проживання, а й створення сприятливих умов для плідної діяльності в галузі науки, культури, народного господарства. При цьому надавалася фінансова, юридична та лікарська допомога, матеріальна підтримка студентам, що засвідчено значним фактичним матеріалом. Були відкриті школи, наукові установи, вузи, бібліотеки, архіви. До найбільш визначних російських закладів такого типу належать Російський закордонний архів, Економічний кабінет проф. С.Прокоповича, Інститут вивчення Росії в Празі, Російський науковий інститут сільськогосподарської культури, Російське історичне товариство, Російське філософське товариство, а також багаточисленні професійні спілки.

З українських наукових установ розглядається діяльність Українського вільного університету, Української господар-

ської академії, Українського національного архіву, Українського інституту громадознавства, роботою якого керували українські есери на чолі з М.Шаповалом. Інститут, виявляється, мав відділення соціології, політики, економіки та краєзнавства, видавав часопис «Суспільство». Крім того, в Празі існували Українське історико-філологічне товариство, Українське юридичне товариство, Філософсько-педагогічне товариство Г.Сковороди, Українська наукова асоціація та інші організації (с.26—27).

Далі автори простежують розвиток російської літератури та літературної критики в Чехословаччині протягом 1918—1945 рр. У цьому контексті аналізується закордонний доробок В.Немировича-Данченка, А.Амфітеатрова, А.Аверченка, М.Цветаєвої, А.Бума, М.Слоніма, В.Лебедєва та багатьох інших літературних діячів.

Чимало місця відведено показу політичного життя російської та української еміграції. В її середовищі вчені визначають найбільш впливові напрямки: монархічний, демократичний, соціалістичний. З матеріалів про український політичний рух в Чехословаччині випливає, що українська еміграція виступала проти радянської влади й висувала за мету самостійність України.

Окремий нарис присвячено історії міжвоєнної еміграції в Словаччині (с.94—114). Його автор — старший асистент кафедри історії філософського факультету Пряшівського університету Любимі Гарбульова. Вона детально висвітлює такі аспекти як навчання російських та українських студентів, наукову діяльність професорсько-викладацького складу (П.Богатирьова, О.Маркова, Г.Медведського, Є.Перфедського, В.Погорелова), питання суспільно-політичного життя еміграції. Дослідниця відзначає, що протягом 20—30-х років у Словаччині існували як російські, так і українські громадські організації. Серед них Російський гурток у Братиславі (1920), Українська колонія в Братиславі (1922), Українська громада в Братиславі (1924), Російський гурток у Кошицях (1925), Товариство російських емігрантів у Кошицях (1930), Спілка українських інженерів і техніків у Братиславі (1931), Товариство «Просвіта» (1932), Спілка українських католицьких студентів (1933), Козацька спілка отамана Каледіна в Словаччині (1934), Український Червоний хрест (1939). У розділі розкрито внутрішні та зовнішні причини появи, а також діяльність у Словаччині Російської православної місії на чолі з архимандритом Віталієм (Максименком).

Монографію завершують об'ємні додатки — публікації праці Т.Г.Масарика «Слов'яни після війни», рідкісних архівних документів Канцелярії Президента, публікації про фінансову допомогу російській та українській еміграції.

Книга спонукає до роздумів, заохочує до пропозицій, викликає чимало запитань, проте незмінним залишається одне — почуття вдячності авторам за їх внесок у дослідження надзвичайно актуальної теми чесько-словацько-українських та чесько-словацько-російських взаємин. Сподіваємось, що вчені продовжать наукові пошуки і в полі своїх досліджень включать більш широко і діяльність еміграції на Закарпатті.

Ігор ЛІХТЕЙ,

кандидат історичних наук, викладач УЖДУ.